

IZ ISTORIJE KRIVIČNIH NAUKA

Марко С. Ђуричић

ПРОДУЖЕНИ ЗЛОЧИН ПРИЛОГ ЗА РЕФОРМУ КАЗНЕНОГ ЗАКОНОДАВСТВА

Овом расправом хоћемо да у нашој литератури покренемо питање о томе: треба ли појам продуженог злочина да се задржи и у будућем законодавству или не треба?

Ово питање, истина, не спада међу најважнија питања за будуће законодавство, но ипак нема сумње да и оно заслужује озбиљне пажње и студије.

Међутим ваља нам напоменути да се код нас у велико ради на измени казненога законодавства, па је према томе и ово питање на дневном реду.

И ако нама овде није циљ да се у свима појединостима бавимо расправом појма о продуженом злочину,¹ ипак овај наш рад мора обухватити излагање свију његових елемената. Тек после овога и потребне компарације кривично правних последица, на случај постојања и на случај избацивања овога појма, моћи ће се оценити: може ли кривично законодавство да буде без овога појма, или не може?

Ми ћемо при овоме нашем послу на сваки начин бити руковођени поглавито практичним разлозима и резултат нашега нахођења свакако неће бити противан теоријском схватању појма о продуженом злочину. Питање се, дакле, своди на то: оће ли бити добити или штете за правосуђе, ако се овај заплетени појам избаци из законодавства?

Прећићемо на саму ствар.

Овај појам није био познат римском праву нити у опште праву старих народа. Клица је његова у учењу о јединству и множини злочина, које је учење наступило тек са развићем науке о кривичном праву. Тако зачедак његов ваља тражити у средњовековној италијанској правној науци, којом је и покренуто поменуто учење.

На овај начин утицајем науке постепено се рушило оно начело које је доводило до велике суровости, нарочито за случајеве кад је исти злочин понављан, начело *Quod crimina tot poenae*.²

Од тада се овај појам постепено утврдио и у законодавству и у науци. Ну његова примена у законодавству задаје велике тешкоће, онако исто као што се и правнички писци не слажу у суштини елемената, из којих се овај појам састоји.

* Судија Касационог суда Члан (уже) комисије за израду Пројекта српског КЗ из 1910. године. Прештампано из „Полицијског гласника“, Београд, 1910.

4 Ко би хтео да се упозна са детаљном израдом овога предмета, најбоље ће моћи то учинити ако прочита веома исцрпну расправу минхенског судије Doerr-a (Дер), под насловом „Das fortgesetzte Delict“, која је изашла као додаток правничком часопису „Der Gerichtsaaal“ св. LXXI.

2 Дер, *op. cit.* стр. 12.

Да пређемо на разматрање схватања овога појма код нас. У погледу доктрине немамо шта рећи, јер у колико нам је познато о продуженом злочину није готово ништа ни писано у нашој литератури. С тога овде може бити говора само о нашој судској пракси.

Према пропису § 70 изм. нашег казн. зак. од 17 јуна 1861 г. појам продуженог злочина обухвата:

А.

1. Злочинства једног истог вида.
2. Сва дела скупа морају се појављивати само као извршење једне исте напред учињене решимости.

Б.

Вишеструку повреду једног истог законског прописа, делима, која се скупа имају сматрати као последица једног истог из нехата (небрежења) учињеног дела.

Према овој одредби нашег законика таква „дела“ имају се казнити као саставне части а по томе као једно (продужено) злочинство или преступљење при чему ће се продужење и број „дела“ узети за отежавајућу околност.

Како се овде има да разуме употребљени израз „решимост“? Да ли он има да значи јединство одлучивања воље или само један *dolus* – умишљај учиниоца?

Употребимо овај пример: Да ли је потребно да се учинилац унапред реши да ће учинити крађу кукуруза из амбара Н. Н. у 5 или више пута, или је довољно да се учинилац унапред реши да чини крађу Н. Н. из његовог амбара, остављајући доцнијем одлучивању воље, да ли ће он ту крађу учинити 5, 6 или 10 и више пута и да ли ће узети, ако тамо нађе, не само кукуруз већ нпр. пшеницу, пасуљ итд.

Ми држимо да је довољно и ово друго. По нашем схватању законодавац је у овоме пропису као елеменат продуженог злочина хтео да постави – јединство хотичности (умишљај – *dolus* – *Vorsatz*) и то је хтео да искаже речима „једна решимост“.

У нашој судској пракси није се о овоме много водило рачуна; за њу се у опште може рећи да је погрешно свела појам продуженог злочина на уже границе, но што се то хтело прописом § 70 нашег казн. законика.

Тако у нашој судској пракси за појам продуженог злочина по правилу се тражи:

1. Једно повређено лице.
2. Да се злочином вређа једно исто право и
3. Једноликост делања, једноликост појединачних актова, као саставних делова једног продуженог злочина.

Као резултат оваквог схватања, наша судска пракса тражи да сви појединачни актови потпадају под један исти законски пропис. Међутим, према саставу § 70 казн. зак. не може се рећи да се то тражи овим законом.

Тако, овде се не тражи чињење једног истог злочина или преступа, већ више злочинстава или преступа једног и истог вида. Из овога се може с правом да изведе закључак: да је за појам продуженог злочина довољно и то, кад се једном истом лицу нпр. учини једна опасна и једна проста крађа,³ јер су то деликти истог вида (*species*).

3 Дајемо ове примере:

а) Лопов оће да краде једном истом лицу дрва из његове шупе за коју држи да је закључана, због чега је спремио и калауз. Кад је први пут на крађу дошао, шупа је заиста и била закључана;

И тако ми сматрамо, а тако се има узети и по поменутом пропису нашега закона: да у погледу једноликости делања није потребно да сви појединачни актови представљају повреду баш једног истог прописа казн. законика, већ ће, напротив, једнолики стојати и у случајевима, које смо напред обележили. И у наведеним примерима свима појединачним актoвима вређају се једне и исте законске забране; они су управљени противу истих законских норми: нормe, која забрањује крађу и нормe, којом се узима у заштиту интегритет личности.⁴

У Немачком кривичном законнику појам продуженог злочина није изричито поменут, већ стоје само две одредбе о стицају деликата: § 73. о идеалном и § 74 о реалном стицају. Према овоме могло би изгледати да се овај појам и не примењује у немачком правосуђу, али, као што смо већ видели из изнетих примера, он се и тамо примењује. Основ за ову примену изводи се из састава прописа § 74 нем. каз. зак., где се појам реалног стицаја утврђује тако, да се за његово постојање тражи: 1) да неко учини више деликата или један исти деликт у више маха, и 2) да су ти деликти учињени са више *самостјалних* делања. Према томе под овај пропис не би могао доћи продужени злочин, пошто се код њега сва делања сматрају само као резултат једнога умишљаја, стоје у тесној међусобној вези и чине једну целину. Ту, дакле, и нема више самостјалних делања, па нема ни услова за постојање реалног стицаја кажњивих дела. Са ових разлога у пракси немачких судова задржан је појам продуженог злочина.⁵

он је отвори и изврши крађу. Ну други пут он нађе ту исту шупу отворену и опет учини крађу из ње.

Овде ће свакојако стајати продужени злочин крађе и оптуженоме би се имала изрећи казна за опасну крађу, узимајући продужење дела као отежавајућу околност.

Кад би узели да овде стоји реални стицај кажњивих дела, онда би се дошло до рђавог резултата: Лопов би се казнио строжије само зато, што је случајно један пут био отворен онај простор из кога он краде, па му није било могуће да учини квалификовану крађу из § 223 каз. зак. и ако је он намеравао и спремио се да то учини као и обично, већ је морао да учини просту крађу из § 221 к. зак.

б) Учиницац има намеру да повређенога туче где га стигне својим штапом, па га у размаку извесног времена два или више пута нађе и изудара. При лекарском прегледу покаже се да су неке од нанетих повреда тешке (§ 177 каз. зак.), а неке, опет, лаке (§ 178 каз. зак.). Овде ће се такође узети да стоји један продужени злочин тешке повреде тела, сем ако би се доказало да се учинилац посебно или нарочито решавао баш на чињење ових дела, у коме би случају стајала два умишљаја.

У погледу схватања квалификованих и простих крађа као продуженог злочина стоји и јурисдикција немачког царевинског суда. (Види о овоме дотичне одлуке код Дера, *op. cit.* стр. 116 примедба под 2.). Исто тако и у погледу просте и квалификоване повреде тела једног истог лица. Олсхаузен код § 73 н. 10 и 12 а.

- 4 Дер, *op. cit.* стр. 115, 162 и сл. у истом смислу. Односно спољне форме ових актова Дер вели: „Стварно, конкретно извршење злочина не мора ни у колико да буде једнородно и поједини актови извршења у њиховој спољној форми могу бити сасвим различни“.

Тако и Х. Мајер Алфелд, *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts*, Leipzig, 1907, стр. 347 и 348; Биндинг (Dr. Karl Binding, Prof. der Rechte an der Univer. Leipzig) *Handbuch I* 546, Олсхаузен (Dr. Justus Olshausen, Oberreichsanwalt, Kommentar zum Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich. Siebente Auflage, Berlin. I Band 1905 J.) код § 73 н. 8. б); противно Лист (Dr. Franz. von List. Prof. der Rechte an der Univer. Berlin) у његовом Уџбенику немач. крив. Права у срп. преводу Dr-а М. Веснића, стр. 267.

- 5 Види о овој пракси опширније код Олсхаузена *op. cit.* § 73 н. 8 и код Опенхофа, § 55 н. 1. (*Das Strafgesetzbuch für die preussischen Staaten erläutert* итд. треће издање од 1864 г.) у његовом коментару казн. законика за пруске државе. Он је уопште противан примени овога појма у законодавству, наводећи да тај појам није никад био тачно одређен, да је давао повод разноврсним тумачењима и да није могао да послужи као сигурна основица за какву практичну примену. Тако по мњењу Опенхофа овоме је узрок то, што цела ова теорија нема унутрашње основице и што је она

Он се у погледу кажњивости подводи под пропис § 73 нем. каз. зак. који говори о идеалном стицају кажњивих дела.

У овом погледу ваља нам указати и на ранију стилизацију нашега § 70. крив. зак., којим се подобно своме изворнику овај појам овако одређивао: § 70: „Кад има више дела, којима се само продужава или наставља једно и исто злочинство или преступљење, она се не могу узимати за више злочинства или преступљења.“ То би, дакле, била та делања, која нису самостална, већ стоје у таквој међусобној вези да се једно другим само настављају.

АНАЛИЗА ПОЈМА ПРОДУЖЕНОГ ЗЛОЧИНА

Елементи су продуженог злочина:

1. Јединство воље од стране оптуженога.
2. Јединство објекта противправног напада, и
3. Једноликост делања (појединачних актова) којима се производи продужени злочин.

а.) О јединствџу воље.

Под јединством воље ми подразумевамо јединство умишљаја (*dolus-a*). При појединачним актџвима свакако може бити извесног одлучивања воље, но из јединства нападнутог објекта и једноликост појединачних актова извршења може се извести закључак и о јединству умишљаја од стране учиниоца и о постојању продуженог злочина.

Као што смо видели за ово не мора бити меродавна спољна форма појединачних актова, већ суштина делања учиниоцевог. Тако, ако је учинилац једном приликом отворио какву шупу калаузом, други пут обио врата на њој (н. пр. заборавивши да понесе калауз), трећи пут на неки други начин ускочио у њу (н. пр. кроз прозор итд.), то ништа не мора сметати постојању продуженог злочина. Овај битни елеменат за постојање продуженог злочина – јединство *dolus-a* – има судија да утврди у конкретном случају, за шта се он има да послужи свима факторима, која су утврђена истрагом. Ако се оваквом оценом постигне таква констатација, онда ће се уз постојање и осталих изнетих елемената моћи да узме да стоји случај продуженог злочина – сукцесивно остварење једнога злочиначког умишљаја, путем више појединачних актова, који сви скупа стоје у таквој вези, да се има узети да се доцнијим актџвима само наставља извршење једног већ првим актом учињеног кривичног дела.

б.) О јединствџу објекта ѳроштивравној најада.

Овај појам не ваља схватити у уском облику, јер то не би одговарало суштини појама о продуженом злочину.

Тако, дакле, не треба да се тражи јединство спољног предмета деликта већ јединство правног добра, јединство правно заштићеног људског интереса, који је

изазвана само једном незгодом, која се може да отклони на један други, далеко простији начин. (Овде се мисли на сувишну строгост при кажњавању реалног стицаја кумалационим системом. Тако у свима издањима Опенховог коментара, само XIV издање коментара Опенхоф-Делијус-а заузима противно гледиште).

предмет противправног напада. Да би овај услов постојао, по правилу мора бити у питању правно добро, које је предмет државине једнога лица.⁶

в.) Једноликост и појединачних актова извршења делкта.

Као што се види из нашег ранијег излагања, под једноликошћу појединачних актова не треба разумевати спољну једноликост – једноликост спољне форме извршења; на против битна је суштина а не форма актова, битно је само делање а не начин извршења.

Тако једноликост ће постојати увек, кад сваки од тих појединачних актова буде испуњавао услове за постојање једног и истог деликта, у његовој обичној или квалификованој форми. Тада ће стајати повреда једне норме, прекршај једне законске забране, једног законом заштићеног људског интереса. Таква се једноликост тражи за продужени злочин, а не једноликост у ужем смислу, која би изискивала да се сваким појединачним актом вређа баш један и исти законски пропис.⁷

Као резултат изнете анализе продуженог злочина, излази да је то такође једна од форми извршења кривичних дела, продужено на махове чињено, извршење истога злочина.⁸

Истина, оваква форма деликта може да стоји и може да се разликује од других форми извршења, али је то разликовање посао, који је у пракси веома тежак и несигуран. Тако при оцени постојања деликта у овој форми ваља свакако имати у виду и континуитет појединачних актова, ваља ценити да ли се према времену, начину и свима осталим моментима, који су утврђени истрагом, може с основом узети да су доцнији актови само продужење ранијих, да стоји прекидано извршење једног истог злочина.⁹

Стална и поуздана правила, која би могла обухватити сваки конкретни случај, не могу да се поставе, већ стоје само општа начела, која смо овде и изнели. И тако судија мора у конкретном случају увек да изврши потребну оцену и њоме да утврди стоји ли случај продуженог злочина или не стоји.

Мора се признати да ће овај посао често изискивати и труда и интелигенције, па и поред тога не би могли бити сигурни да ће га судија у сваком случају правилно решити.

Све ово стоји у толико пре, што су и међу ученим правницима подељена мњења у погледу суштине елемената, из којих се састоји продужени злочин, па се та подељеност може очекивати и код судија, где она такође збиља и постоји.

6 Види Х. Мајер-Алфелд *op. cit.* стр. 347. нарочито примедбу под 9); Дёр, *op. cit.* стр. 109 и сл., где се налази опширно излагање ове материје.

Навешћемо ове примере:

1) Лопов краде у више маха, из исте собе, разне ствари, данас мараме и кошуље, сутра хаљине или новац итд.

2) Лопов краде у више маха ствари из подрума једног лица, па и незнајући да се ту налазе ствари више сопственика, украде ствари, које припадају разним лицима, али су све биле дате на чување или послугу или по другом каквом било основу у државину тога лица, коме је крађа извршена, или су се баш и случајно ту нашле.

7 Дёр, *op. cit.* стр. 155, 162 и сл., као и тамо наведени писци, противно Лист *op. cit.* стр. 266 и 267, као и писци наведени код Дёр-а на стр. 163 и 164, прим. под 3).

8 Дёр, *op. cit.* стр. 122 и прим. под 4) где се наводе и други писци.

9 Лист, *op. cit.* стр. 266.

КОМПАРАЦИЈА КРИВИЧНО-ПРАВНИХ ПОСЛЕДИЦА, НА СЛУЧАЈ ЗАДРЖАВАЊА ПОЈМА ПРОДУЖЕНОГ ЗЛОЧИНА У ЗАКОНОДАВСТВУ И НА СЛУЧАЈ ЊЕГОВОГ НАПУШТАЊА.

А. При постојању појма продуженог злочина.

1. Измена закона за време појава продуженог злочина.

Узмимо случај кад је продужени злочин учињен за време важења разних закона. Који ће онда закон да се примени на овакав деликт?

Пре но што би одговорили на ово питање, ваља нам утврдити, кад се, у погледу на време извршења, има узети да је учињен продужени злочин.

За време када је учињен продужени злочин има се узети свако оно време, кад су учињени сваки од појединачних актова; све то време има се узети као време извршења продуженог злочина. Оно, дакле, обухвата време од извршења првог па до извршења последњег појединачног акта.¹⁰

Нашу пажњу заслужују ови примери:

- а) *Појединачни актови продуженог злочина учињени су тада, када такво дело није било законом предвиђено као кажњиво, а друш, ојетт, поштио је такво криминалисање учињено.*

Ранији актови по правилу, „*nullum crimen sine lege*“ или „*nulla poena sine lege poenali*“ (в. § 2 каз. зак.) не могу се казнити и кажњивост се може да примени само на оне актове, који су учињени после ступања у живот кривичног закона, којим су они обухваћени као кажњиво делање. Ранији актови остају без икаквог утицаја у кривично-правном погледу.¹¹

- б) *Појединачни актови продуженог злочина учињени су под блажијим законом а поједини под доцнијим, који је строжији. По коме ће се закону судити тај продужени злочин?*

На овај случај неће моћи да се примени начело, које се садржи у пропису § 11 нашег каз. зак., пошто је овде, у смислу нашег ранијег разлагања, то кажњиво дело учињено и под блажијим и под строжијим законом. И како је дело учињено и под новијим, строжијим законом, учинилац за појединачне актове, који су учињени за време важења тога закона, има већ по њему и да одговара.

Према томе и како се нови закон има сматрати да је савршенији, нема разлога да се он не примени на цео продужени злочин, као једну целину.¹²

¹⁰ Дёр, ор. cit. стр. 191 као и писци под 1).

Међутим, по тамо наведеним одлукама царевинског суда, за време извршења продуженог злочина узима се време извршења његовог последњег акта. Овако узима и Хелшнер, уџбеник нем. крив. права I, 153, Фон Шварце, коментар 44 (види код Х. Мајера-Алфелда, ор. cit., стр. 188, прим. под 10).

¹¹ Дёр, ор. cit. стр. 192 и сл.; Олсхаузен ор. cit., код § 2 н. 8 с.)

¹² Тако Олсхаузен ор. cit. код § 2 н. 12 а.; Дёр, ор. cit. стр. 194; Опенхофор ор. cit. код § 2 н. 22 и други. (Види о овоме опширна излагања код Дёр-а на поменутом месту, где су наведени и писци, који узимају, противно овоме, да се и на овај случај има да примени старији, блажији закон, као Х. Мајер и Ф. Лист.

- в) *Поједини актови продуженог злочина учињени су за време важења старог, а други, овећ, за време важења новог закона, којим се додично дело, које се по старом закону казнило, не казни или се казни блажије.*

Овде ће се применити пропис § 2 односно § 11 казн. зак., јер томе ништа не смета случај продуженог злочина.¹³

II. Године старости учиниоца.

Неки од појединачних актова учињени су пре него што је оптужени имао пуних 12 година, а други, опет, пошто је већ ту годину навршио.

Раније учињени актови отпадају и имају се сматрати да нису кажњиви по сили прописа § 55 зак., а за доцније има се оптужени предати суду, да му суди с обзиром на § 56. к. зак.¹⁴

III. Олакшавајуће и отежавајуће околности.

Било би противно изнетоме гледишту о јединству продуженог злочина, кад би се у овоме издвајали његови појединачни актови, па само некима од њих придавале какве олакшавне или отежавне околности. Ове околности имају да се признаду учиниоцу таквог злочина у погледу тога злочина као целине, а не само у погледу његових појединачних актова.¹⁵

Б. На случај одбацавања појма о продуженом злочину.

Сви изнети случајеви расправљају се веома просто и сигурно; подвојености мњења која постоји при примени појма у законодавству, овде не може да буде.

Тако:

При измени закона потпуно се примењују начела, која су утврђена прописима §§ 2 и 11 казн. зак., према времену, када су учињена поједина дела, о којима се суди.

Ово важи и у погледу година старости учиниоца; сва дела, која је учинио пре 12 година, отпадају, и њему ће се судити само за она дела, која је доцније учинио.

Исто тако и што се тиче олакшавних околности, оцена се упрошћава и избегавају се тешкоће, које при примени појма могу да наступе.

13 Дёр, ор. cit. стр. 193 и тамо наведени писци (в. примедбу под 2 и 3 на истој страни).

14 Олсхаузен ор. cit. код § 55 н. 4, Дёр, ор. cit. стр. 193.

15 Дёр, ор. cit. стр. 184. Дајемо овај пример:

Лопов чини продужени злочин крађе у 6 пута и он признаје да је ту крађу вршио свега 4 пута, али се нађе да је крив за свих 6 појединачних актова. Сад за она 4 акта, што их признаје, може му се ставити у олакшицу околност из т. 7. § 59 к. зак., а шта ћемо за она друга два акта, која не признаје?

Од оцене суда зависи у опште хоће ли се оптуженоме да призна каква олакшавна околност, и овде та оцена мора бити једноставна за цео продужени злочин као једну целину, па се она мора у целости признати или одбацити, јер се појединачни актови не могу ни у овом погледу цепати.

У нашој судској пракси не поступа се овако, већ се таква олакшавна околност придаје појединачним актovima, што је свакако погрешно. Међутим суду не би ништа стајало на путу да ту олакшавну околност слободно цени, па да је оптуженоме призна или одрече у погледу целога продуженог злочина. Н.пр. нађено је да је оптужени крив за једну продужену крађу, учињену у 6 појединачних актова и он признаје само 1 акт а 5 одриче, тада би суд могао да му такво признање, као олакшавну околност, сасвим одбаци, нарочито ако би томе ишле у прилог још какве околности итд.

Према изложеноме неоспорно је да се при примени појма продуженог злочина у законодавству с једне стране чини извесно одступање од правних начела, која су основица тога појма, а с друге стране, за љубав одржавања јединства продуженога злочина може се доћи у незгодан положај и двоумицу како да се поступи. Тако не одржава се јединство продуженог злочина, кад се морају да одбаце његово појединачни актови и ако ти актови чине једну целину са осталима, за које учинилац мора кривично правно да одговара. Ово јединство поцепано је силом закона. А опет код примене олакшавних околности у погледу целог деликта, судија може често да дође у тежак положај, не знајући да ли да такве околности призна или одбаци, пошто може имати разлога и за једно и за друго поступање.

О ЗАСТАРЕЛОСТИ КОД ПРОДУЖЕНОГА ЗЛОЧИНА.

Овде ће бити говора само о застарелости злочина, а не и о застарелости казне, пошто она у покренутом питању не игра никакву улогу.

Опште је правило да кажњиво дело почиње и да застарева од дана кад је то дело учињено.

Ово опште правило важи и за продужени злочин. Према томе, а с обзиром на ранија излагања о продуженом злочину, застарелост продуженог злочина почиње тећи од дана, кад је учињен тај злочин.¹⁶ Очеvidно је да се продужени злочин, као једно дело, не може ни у овом погледу да цепа, и да о застарелости његових појединачних актова не може бити никаквог говора.

Овакво је схватање сасвим правилно према природи продуженога злочина, а међутим њиме се може учинилац да доведе у тежак положај појам продуженога злочина у место да послужи на олакшање кривцу, може да послужи на његову отежицу. Тако, кад би се овај појам избацио из законодавства и сукцесивни актови продуженог злочина били посматрани као самостална кажњива дела, онда би се лако могло десити да наступи застарелост за поједина од ових дела, можда и за сва, семо онога, које је оличено у последњем акту; учинилац би у овоме случају имао да одговара само за један злочин у простој форми, а код постојања појма продуженог злочина – одговараће за цео тај злочин.¹⁷ Ово важи и за прекид застарелости. Ако се у смислу § 77. каз. зак. учини прекид застарелости за ма који од појединачних актова, ма да се не би ни знало за остале актове продуженог злочина, тај ће прекид према утврђеном појму важити за цео продужени злочин.

16 Олхаузен *op. cit.* Код § 67. н. 14 и тамо означени писци; Лист *op. cit.* стр. 338 (в. прим. 4) и тамо означене писце; Дёр стр. 196, и сл. (види прим. под 3.), у којој се указује на многобројну литературу), Х. Мајер-Алфелд *op. cit.* стр. 266. (прим. под 3) и тамо означена литература.

17 Ову незгоду увидео је Дёр (*op. cit.* стр. 201 и 202) па вели: „Та околност не војује против продуженог злочина, већ противу тога, да се у пракси сувише не тежи проширењу појма продуженог злочина. Кад се тај појам тачно ограничи и казна одређује паметно, онда ова једноставна застарелост неће довести до строгости, која би се у пракси осетила“.

Међутим ово није тачно.

Интересантно је како су поједини писци, очеvidно увиђајући ову незгоду, хтели да је ублаже на тај начин, што су се трудили да унесу нов појам о прекиду застарелости код ових дела. На име, изнела се поставка, која се сасвим противи схватању прекида застарелости (в. § 77 срп. к. зак., § 68 нем. к. зак. итд.) од стране законодавца и науке, а то је: да застарелост истина почиње са сваким појединачним актом али се прекида сваким доцнијим продужењем. (Види Геслера и Ленинга код Дера *op. cit.* стр. 201 прим. под 2).

Обратно, кад се појединачни актови сматрају као засебна кажњива дела, онда неће наступити такве правне последице, већ ће прекид стојати само у погледу онога дела, према коме је рађено у смислу поменутога закона.

Овакве правне последице ни у колико не иду у прилог задржавању овога појма у законодавству.

ГУБИТАК ПРАВА НА ПРИВАТНУ ТУЖБУ.

*(Der Strafantrag, § 76, 1 одел. 2 сѿав
срп. каз. зак., § 61 нем. каз. зак.)*

И овај рок може бити само једноставан, па према томе и овде ће наступити исте незгодне правне последице.

Рок за губитак права на приватну тужбу за какав продужени злочин, као једну целину, почиње тећи од дана кад је оштећени сазнао за последњи појединачни акт – и за кривца – без обзира на то, што би он и пре тога знао за раније појединачне актове.¹⁸

Тужба је недељива, она не може да се ограничи на поједине сукцесивне актове, који су учињени после подигнуте тужбе: она обухвата како учиниоца, тако и све саучеснике и јатаке.

Ово се има узети овако према природи продуженог злочина, а у погледу немачког казненог законика и према његовом § 63-ем.

У нашем казненом законнику није изведено ово начело. Према томе код нас би се истина морало узети да тужба обухвата цео продужени злочин, али само у погледу лица, које би приватни тужилац хтео да тужи, а за остала лица, која он не би хтео да оптужује, на вољи му стоји, и то би му тако и важило (види гл. III §§ 31-35 крив. суд. пост.).

Наша судска пракса и овде греши у томе, што наши судови суде само о оним актovima продуженог злочина, за које је неко стављен под суд, не узимајући у оцену и друге актове, за које би се дознало у току судског извиђања. Међутим, како је продужени злочин једна целина, судска пресуда би у сваком случају требала да обухвати све његове сукцесивне актове, који су истрагом утврђени. Противно поступање показује да се погрешно схваћа биће продуженога злочина.

САУЧЕШЋЕ У ПРОДУЖЕНОМ ЗЛОЧИНУ.

У данашњем законодавству саучешће у кажњивим делима акцесорне је природе, кривично-правна одговорност саучасника цени се према природи кажњивога дела, која је утврђена у погледу учиниоца. Сад, кад је учинилац крив за продужени злочин, шта ће бити са његовим саучесницима, хоће ли се и они у сваком случају казнити за саучешће у продуженом злочину или не? Одговор је афирмативан.

Овакав закључак с правом се изводи како из правног положаја ове форме кривичног делања, који је законом утврђен (в. § 47 срп. каз. зак.) тако и из природе продуженог злочина. Како је продужени злочин недељив, а саучасник одговара као и учинилац, онда би он могао да одговара за продужени злочин и онда, кад би његово

18 Тако опште мњење писаца: Олсхаузен ор. cit. код § 61. н. 34, § 73. н. 9; Дёр ор. cit. стр. 204. прим. под 5 и тамо означени писци; X. Мајер-Алфелд ор. cit. стр. 252 прим. под 45 итд.

саучешће било ограничено само на један акт продуженога злочина.¹⁹ Исто тако кад би саучасник појединачне актове учиниоца сматрао као самосталне деликте, а не као сукцесивне актове продуженог злочина, и ако се они појављују као такви, он не би могао одговорати за реални стицај већ само за продужени злочин.²⁰

Произвођење оваквих правних последица не може се узети да је правилно; оно се може да отклони у колико зависи од појма продуженог злочина. Тада саучасник не би морао да одговара за продужени злочин и онда, кад он у њему није ни учествовао, већ само у једном делању учиниоца, за које би он тада и одговарао.²¹

Исте правне последице добијамо и за саучиниоштво, т.ј. при заједничком извршењу деликта од стране два или више лица. Ако је један од њих суделовао само при једном акту продуженог злочина, он ће ипак одговорати за цео тај продужени злочин.²²

О ПРИНЦИПУ NE BIS IN IDEM.

И овде морамо извести исте конзеквенце као и раније. И у овом питању меродаван је појам о јединству продуженог злочина. Према томе изречена извршна пресуда по делу продуженог злочина има значај ствари једном суђене и пресуђене (*res judicata*), ма њоме и не били обухваћени све појединачни актови тога злочина, и оптуженоме се не може више да суди за тај злочин по принципу *ne bis in idem*. У овоме погледу без утицаја је то са каквих се разлога није судило о једном или другом акту тога злочина; он је недељив, тужба за један његов део обухвата цео недељиви злочин, а тако исто и судска пресуда, и у овоме поступању не би се могло судити ни о чему новом, већ само о делу, које је већ једном пресуђено.²³

У овом случају нови судија имао би дужност да оцени само то, да ли су и ти нови актови, који нису раније били обухваћени, сукцесивни актови продуженог злочина, о коме је раније већ суђено, и чим би то утврдио, одмах би се имала да донесе одлука: да је раније пресуђено и о тим актoвима, као несамосталним састојцима једне целине; и да они због тога више не могу бити предмет суђења.

19 Дёр *op. cit.*, (прим. под 1) и тамо наведени писци; (Олсхаузен *op. cit.* код § 48 н. 7).

20 Дёр *op. cit.*, стр. 210 и ниже наведени писци: Меркел (Dr. Adolf Merkel, Professor in Strassburg, Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, Stuttgart, 1899 J.) Уџбеник нем. крив. права, стр. 147.

21 Дёр (стр. 211) увиђајући овде изнету незгоду вели, да при паметној примени казне, у конкретном случају неће наступити осетне строгости за саучасника, упућујући ради тога на пропис § 59 нем. казн. зак. (в. и § 54 а. нашег казн. зак.). Другим речима, и ако саучасник према закону има да одговара за деликт онако, како се исти појављује према кривцу, овде му не би требало применити отежавање казне.

Ну, на сваки начин да ово мора да ствара тешкоће судији при одмеравању казне, јер овамо кривац (тај саучасник) тобож треба да одговара за продужени злочин, а опет не би требало да му то казну пооштрава.

Много је простије и боље кад се тај појам избаци.

22 Види о овоме интересантна разлагања код Дёр-а на стр. 113 примедбу под 2 и тамо наведене писце. За нашу расправу није од значаја спор о томе да ли се овде (код саучинилаца) може према њиховом умишљају, за једнога а узме да стоји продужени злочин, а за другог реални стицај злочина. (Види о овоме на напред означеном месту а и код Олсхаузена, § 73 н. 18 в.).

Наша судска пракса и овде не води рачуна о јединству продуженог злочина, па би по њој сваки одговарао само у онолико у колико је и суделовао.

23 Тако писци у опште: Дёр, стр. 219 прим. под 2 и тамо наведени писци; Олсхаузен код § 73 н. 14 в. и 21 с.; X. Мајер-Алфелд, стр. 350.

Главно је то, да ли је ранији судија, у времену суђења, имао правну могућност да суди и о овим актима (а он ју је имао ако су ти актови већ били учињени пре него што се раније судило) и да су ти актови саставни делови једне целине, по мњењу овога новог судије, па да стоји разлог за примену начела „ne bis in idem“.²⁴

И тако примена појма продуженог злочина може и у овој прилици да произведе последице, које су штетне по правосуђе. Лопов, који је учинио какву крађу у продужењу, може да буде осуђен само за један, можда најнезнатнији, појединачни акт, па ипак услед тога не би могао доцније да буде суђен ни за какав други акт, који би са оним, о коме је суђено, био у продужењу.²⁵

ЗАКЉУЧАК.

а) Појам продуженог злочина почива на научној основи, на развићу учења о јединству и множини злочина. Наука је схватила да се и са више радњи учињених у разним временима, под извесним погодбама може да учини само једно кажњиво дело – један продужен злочин.

Овакво схватање нашло је практичну примену у законодавству, као начин за ублажавање оштрих одредаба о кажњавању стицаја кажњивих дела. Нашло се да је неумесно да се за једно једино – продужено дело – кривац казни збиром казни које би заслужио, кад би учинио више кажњивих дела, већ да га у том случају ваља казнити за то једно дело једном казном, само му ту казну треба поштриити, за то, што је вршење дела у више маха продужавано.

Оваква примена показала је у пракси добре резултате у погледу ублажавања казне за овакве деликтуозне форме, али се не може порицати да је руковођење овом институцијом ишло веома тешко и непоуздано, на име: није нађен никакав поуздан критеријум за утврђивање ове форме кривичних делања, који би се лако могао да примени у сваком случају, већ се при тој примени сусрећемо с разним погледима. Показало се да је сасвим несигурна правилна и једнообразна примена овога појма у правосуђу.²⁶

б) Као што се види из напред изнетог излагања, баш и сама правилна примена тога појма у законодавству у више случајева производи рђаве правне последице, некад у корист оптуженога, а некад на његову штету. Ове неправилне последице не могу да се избегну, јер стоје у тесној вези са самим појмом продуженог злочина и при правилној примени тога појма морају неминовно да наступе.

24 Види Боксамер „О примени принципа, ne bis in idem“ у области продуженог и колективног деликта. Тибиншка дисертације 1896; Дёр, стр. 222.

25 Дёр стр. 223 и тамо наведени писци.

До душе, код нас, према нашем пропису § 70 а. к. зак. и § 248 крив. суд. поступка не може се у опште кривцу да суди ни за какво дело, које не би било веће од онога, за које је тај кривац већ био осуђен, без обзира на продужење, само ако је то дело већ било учињено у времену суђења за раније дело.

Ми не налазимо разлога за опстанак оваквог начела и надамо се да ће се оно избацити у нашем будућем законодавству, подобно законодавствима других држава.

26 Тако у току нашег излагања, ми смо изнели наше гледиште о суштини овога појма према науци и према садржају прописа § 70 нашег каз. зак. У потврду нашег гледишта изнели смо и разлоге, које деле признати научници права и ми имамо уверења да је то гледиште тачно. Међутим наша дугогодишња судска пракса поступа сасвим противно томе гледишту.

Ово такође показује како је руковање овим појмом у пракси несигурно и тешко.

в) Кад се све ово узме у обзир и оцену, онда нас логика ствари упућује да се вратимо на онај узрок, који је дао повода увођењу нашега појма у законодавство, те да видимо да ли он и данас стоји или је отпао.

Као што је наведено, тај је узрок – строгост кажњавања, оличена у кажњавања стицаја кумулационим системом. Питање је, дакле, стоји ли потреба да се и даље задржи означени систем? Дајући одговор на ово питање, ми утврђујемо ово што иде:

По систему кумулационом кривац треба да се осуди на казну, која ће представљати збир казни за поједина кажњива дела. Међутим овај принцип не може да се изведе потпуно, некад по природи саме ствари, некад по сили закона. Тако:

- 1) Кад се кривцу за једно од учињених дела има да досуди смртна казна или највећа казна лишења слободе, онда друге казне лишења слободе не могу да се примене (§ 69. т. е. нашег казн. зак.).
- 2) Кад збир казни лишења слободе за поједина кажњива дела достигне највећу меру казне лишења слободе дотичне врсте, онда свака даља казна престаје (§ 69. т. а. нашег казн. зак.). Према томе ако кривац учини ма колико преступа, не може да му се досуди већа казна затвора од 10 година, итд.

На тај начин у овим случајевима, који су многобројни, отпада примена начела „*Quod crimina tot роёнае*“ и поред тога што се у законима то начело узима као основица за кажњавање стицаја.

И тако: применом овога начела у закону се долази до недоследности, јер оно не може практички доследно да се изведе, па је и то један од разлога за његово одбацивање.²⁷

Према овоме нема разлога да се и даље задржи овај систем, па је он у науци и напуштен, а постепено губи се и у законодавствима, гди се прилази т.зв. асперационом принципу, т.ј. систему одређивања једне укупне казне на тај начин, што се кривцу досуђује казна за најтеже од дела, која су у стицају и та му се казна услед стицаја пооштрава.²⁸

27 Види о овоме опширнија разлагања у књизи „Мотиви за пројект општер кривич. законика за краљевину Норвешку“, израђени од комисије, постављене краљевом одлуком од 14. новембра 1885 г., по упуту Министарства Правде, превео на немач. Dr. X. Битл, Берлин 1907 г., к. §§ 62–64, стр. 179.

28 Овде није место да опширније говоримо о кажњавању стицаја у опште, али напомињемо да је у новијим законикима у опште усвојен изнети принцип за ублажавање казне код стицаја. У том погледу указујемо на ове законике и законске пројекте: нем. казн. законик од 1871 г. § 74, бугарски од 1896, § 64 (где је изведено велико ублажавање); швајцарски пројекти од 1903 и 1908 г., чл. 52 и 56; норвешки казн. зак. од 1902, § 62; аустријски пројекат од 1909 г. §§ 65 и 66, и немачки пројекат од 1909 г. §§ 90 и 91.

Најбоље нам се свиде прописи норвешког законика и аустриј. пројекта, и ми ћемо их овде изнети у преводу. Норв. казн. зак., § 62 гласи: „Кад когод једном или више радњи учини више злочина или преступа за које треба да се казни тешким или обичним затвором онда ће се изрећи једна укупна казна лишења слободе, која мора бити строжа од минимума казне за поједино од дотичних кривичних дела и која ни у ком случају не сме прећи више од половине преко максимума казне, одређене за поједино од тих кривич. дела. Укупна казна по правилу има да гласи на тежак затвор, ако би се за које од дотичних кажњивих дела имала изрећи та казна.

У колико би се за једно од кажњивих дела имала да изрече казна тешког затвора, изрећи ће се исте споредне казне и кад се досуђује обичан затвор, које би наступиле кад би се применила казна тешког затвора.

Аустријски пројекат од 1909 г. § 65. „Кад когод учини више кажњивих дела или кад једно дело долази под више казних прописа, онда суд одређује укупну казну по следећим правилима“, § 66. „Кад се стеку или по закону, или при факултативној одредби, по избору учињеном од

Кад би се по оваквој системи судило неком лицу за какав продужени злочин, онда како сви појединачни актови продуженог злочина, сваки за себе испуњавају законске услове за постојање тога кажњивог дела њему би се имала и изрећи казна за то дело, с поштравањем, које судија нађе за умесно, наравно у границама одређене скале. Међутим по садашњим одредбама законодавства о продуженом злочину, тако се исто и данас суди: кривцу се одмерава казна за тај један злочин, а продужење му се узима као отежавна околност (в. § 70. срп. каз. зак., чл. 56 холанд. казн. зак., 7 глава § 2. финландског каз. акт. итд.).

Тако дакле избацавање нашег појма из законодавства ни у ком случају не би ишло на штету кривца. Изгубила би се само та констатација, да се можда у конкретном случају дотични појединачни актови могу да сматрају за један продужени злочин, али се тиме не би ништа стварно изгубило. Кад стоји то да је у више маха повређен какав правно заштићени људски интерес (в. Лист, Уџбеник стр. 208), кад је у више маха учињено кажњиво делање, онда зашто не би ваљало да се за те опасне повреде људског интереса, за те кажњиве радње, од којих је свака предвиђена законом, кривцу одмери законска казна, према напред изнетом правилу, не губећи узалуд време у томе, што би истраживали и нагађали, да ли су све те кажњиве радње производ баш једне решимости или нису.²⁹

Најзад, што се тиче догматичке замерке, која би се односила на то, да се на овај начин не води довољно рачуна о јединству и множини злочина, ми морамо понова да укажемо на то: да се постојање продуженог злочина у пракси тешко решава и да је због тога много боље да се његово решење у законодавству избегне, у толико пре, што са решењем тога питања правосуђе не би имало шта да добије.³⁰

Као резултат целокупног излагања излази: да је целисходније и боље да се из законодавства избаци појам продуженог злочина и да се одређивање казне, за стицај кажњивих дела у опште регулише, подобно саставу норвешког казненог законика.³¹

суда, казне исте врсте, онда се има одмерити једна укупна казна у границама између, за једну четвртину повећаног највећег минимума и за четвртину повећаног највећег максимума, прописа, који су у стицају. Овим се искључује повећање за једну четвртину због поновне тешке осуде.

Кад се стеку разне врсте казни лишења слободе, одмериће се укупна казна у најтежој врсти казне по истоме правилу. Због стицаја с једном сразмерно незнатном казном неће се повећавати максимум ни минимум.

29 Види противно гледиште Дѐр-а на стр. 182, који вели да нема никаквог паметног разлога са кога би казнени законик овај један злочин – продужени злочин – поцепао у множину злочина.

Ми не предлажемо никакво цепање једног злочина, већ само погоднији и сигурнији начин за изрицање правде без икаквих штетних последица по кривца.

30 Види мотиве за пројект норв. казненог законика стр. 181.

31 Овај појам избачен је из следећих законика и пројеката: норвешки каз. зак. в. § 64, швајцарски пројект од 1903, чл. 52 и од 1908 год. чл. 56, аустријски пројект од 1909 г., §§ 65 и 66, и немачки пројект од 1909 г., § 90 и 91.